

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ СУМЩИНИ

Наслідки аграрних реформ, що відбуваються останні 10-ть років у агропромисловому комплексі України, довели необхідність докорінної диверсифікації всієї системи економічних відносин, що одночасно охоплює і виробництво, і обіг, і споживання сільськогосподарської продукції. Сьогодні в аграрній сфері починають розвиватись форми ведення бізнесу у вигляді агрохолдингів, консорціумів та інших об'єднань підприємств, що викликає специфічні інвестиційні потоки та обумовлює особливості інвестиційної діяльності щодо розвитку різних форм господарювання. Таким чином, прискорений розвиток економіки Сумщини завдяки залученню іноземних інвестицій у сільськогосподарські підприємства області постає однією з нагальних проблем економічної реформи регіону.

Розв'язання питання іноземного інвестування постійно привертає увагу багатьох науковців, практиків, політиків. Разом з тим особливого значення набуває проблема формування сприятливого інвестиційного середовища для розвитку сільськогосподарських підприємств з іноземними інвестиціями у регіонах. Підвищення наукової обґрунтованості та комплексності досліджень з даної проблематики стає для економістів одним із головних завдань сьогодення.

Метою даного дослідження є оцінка інвестиційного клімату Сумської області для залучення прямих іноземних інвестицій у сільськогосподарські підприємства, а також поліпшення інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання у сільському господарстві Сумщини.

Як відомо, узагальнюючими характеристиками інвестиційних процесів є поняття "інвестиційний клімат" та "інвестиційна привабливість" [1]. Ці два поняття подібні, оскільки враховують максимальну кількість факторів, що впливають на процес прийняття інвестиційних рішень та подальшу реалізацію інвестиційних проєктів. Інвестиційний клімат не є новим явищем для української економічної науки, тому що теоретичне його обґрунтування відбулось ще за часів перебудови СРСР, хоча й без урахування регіональних особливостей. Проте й досі для характеристики інвестиційного клімату не існує загально визначених показників. Так, Б. Губський говорить, що саме інвестиційний потенціал (об'єктивні та кількісні умови інвестування) та інвестиційний ризик (переважно якісні політичні, економічні, соціальні характеристики приймаючої країни щодо ймовірності втрати в ній інвестицій чи дохід від них) визначають інвестиційний клімат регіону чи країни у цілому [2]. Російські ж науковці розглядають інвестиційний клімат в якості системи прийняття капіталу, тобто сукупності правових актів і установ, що втілюють державну політику у відношенні капіталовкладень з-за кордону [3].

Враховуючи теоретичні та практичні дослідження науковців, власні розробки та аналіз, ми прийшли до класичного висновку, що під інвестиційним кліматом регіону та країни у цілому необхідно розуміти комплекс політичних, соціально-економічних, організаційно-правових, соціокультурних, фінансових та географічних чинників, за допомогою яких іноземні інвестори мають можливість визначити межу ризику спільної діяльності, розрахувати рівень прибутковості власних капіталовкладень, що впливатиме на остаточне рішення інвестування певної галузі та регіону

Однією із сучасних особливостей переважної більшості сільськогосподарських суб'єктів господарювання є нестійкий фінансовий стан та низька платоспроможність, що обумовлює специфіку інвестиційної діяльності та необхідність залучення інвестицій з метою фінансового оздоровлення підприємств. Тому на думку В. Узуна [4], залучення іноземних інвесторів для фінансового оздоровлення об'єктивно зумовлене необхідністю розв'язання таких основних завдань: погашення боргів; поповнення оборотних засобів; підвищення зайнятості та доходів сільського населення на основі розвитку сільського господарства та інших видів діяльності; ефективного використання сільськогосподарських угідь; ефективного використання основних засобів.

У той же час Л.І. Бровко та І.І. Сталев зазначають, що сучасний ринковий механізм сільського господарства формується не як природний еволюційний процес, а на "уламках" адміністративно-командної системи господарювання. Якщо на перших етапах у пошуках шляхів інтенсифікації виробництва та підвищення ефективності здійснювався процес інтеграції аграрного виробництва з обслуговуючими, переробними та торгівельними галузями і сферами, то сьогодні відбувається безпосереднє реформування організаційної структури на основі поступового витіснення вертикальних зв'язків та їх зміни на горизонталі економічних відносин між партнерами. Проте супутні галузі (переробна та обслуговуюча) є більш монополізованими, ніж сільське господарство, що дозволяє їм

диктувати ціни та умови [5], а тому цей чинник слід враховувати при вивченні особливостей інвестиційного клімату сільськогосподарських підприємств.

Законом України "Про державний бюджет України на 2007 рік" було визначено засади прямого стимулювання розвитку інвестиційної діяльності в Україні. Головним положенням, що підтверджувало цей факт можна вважати те, що саме у державному бюджеті на 2007р. було передбачено кошти для надання кредитів на реалізацію інноваційних та інвестиційних проектів в галузях економіки, а також фінансову підтримку інноваційних та інвестиційних проектів через механізм здешевлення кредитів. Запропонована концепція передбачала: забезпечення сприятливих умов розміщення новостворених підприємств, у тому числі й підприємств з іноземними інвестиціями у регіонах; активізацію залучення інвестицій; збільшення надходження до бюджетів податків, зборів (обов'язкових платежів); утворення нових робочих місць; забезпечення ефективного використання інноваційного потенціалу підприємства; збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможних товарів; прискорення процесів реструктуризації у різних галузях економіки [6]. На жаль, за підсумками 2007р., не всі вище зазначені положення були виконані у повному обсязі, а деякі навіть не відповідали поставленим цілям, що, безперечно, говорить про нестабільність законодавчої бази України та виступає одним із бар'єрів інтегрування до світового господарства.

Створення сприятливого інвестиційного клімату як у сільському господарстві, так і в інших галузях економіки України є першочерговою умовою економічного розвитку її регіонів. Проте рішення, що приймає Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Національний банк, державні комітети, міністерства, відомства, дуже часто не лише неузгоджені, а навіть суперечать одне одному. Постійні зміни у законодавчій базі України та невідповідність її нормам міжнародного права, посилює ризикованість здійснення будь-якої господарської діяльності на території нашої країни. Зокрема, Т.В. Мацибора [7, с.158] говорить, що міжнародним стандартом у сфері правового регулювання іноземних інвестицій у законодавствах країн-реципієнтів передбачається наявність так званої "стабілізаційної умови", яка гарантує збереження для іноземного інвестора на певний період (наприклад, на період окупності капіталовкладень у сільське господарство) тих умов господарської діяльності, які були б на момент початку інвестування. Саме тому на сучасному етапі гостро стоїть питання пристосування законодавства нашої країни до світових стандартів. Крім того, реформи у податковій системі шляхом скорочення загальної кількості податків та зменшення податкових ставок, ліквідація економічно необґрунтованих пільг ми розглядаємо як заходи поліпшення інвестиційного клімату країни, так і її окремих регіонів. Наприклад, пільга по ввізному миту посилює імпорт неякісної сільськогосподарської продукції для її переробки, тому цю пільгу необхідно надавати лише по тих видах продукції, які не виробляються в Україні. А зменшення пільг по ввізному миту доцільно було б компенсувати податковими пільгами інвесторам.

Успішність функціонування регіону залежить від того, наскільки успішно враховані та реалізовані принципи його життєдіяльності. Тож, у Сумській області, як правило, стратегія входження іноземного інвестора на сільськогосподарський ринок регіону, базувалась на започаткуванні роботи в обласному центрі, де найбільш всього розвинена інфраструктура, кадровий потенціал та доволі високий рівень ділової активності. Однак на початок 2008р. історично сформовані напрямки інвестиційної привабливості кардинально змінились. Так, протягом 2007р. такі підприємства Сумського району як ТОВ "Українсько-норвезьке підприємство "Глобал Харвест" та ТОВ "Суміагроцукор" отримали недостатні обсяги капіталу від інвесторів Норвегії та Республіки Кіпр для подальшого функціонування на ринку сільськогосподарської продукції. Власних коштів не вистачило для виживання у конкурентному середовищі, тому відбулась ліквідація цих підприємств. У той час як у Глухівському районі ТОВ "Голландська аграрна компанія" отримала інвестицій на суму 19,0 млн. грн., щоб покращувати якість та збільшувати обсяги вирощування зернових і технічних культур. На підприємствах з іноземними інвестиціями Білопільського району ТОВ "Коджен Б" та ТОВ "Агріфас" спостерігався приплив інвестицій від італійських інвесторів в обсязі 1,7 млн. грн., що сприятиме підвищенню конкурентного рівня зернових культур не лише у Білопільському районі, але й за межами Сумської області. Більш того, сьогодні область має пропозиції компанії "CoGEN" Snfksz щодо реалізації інвестиційного проекту по вирощуванню рапсу в Білопільському або Путивльському районах.

Досить складною і суперечливою є ситуація з правом власності на землю, як однією з визначальних умов формування ефективної організації сільськогосподарських підприємств з іноземними інвестиціями Сумщини. Оскільки інвестиційна діяльність передбачає участь інвестора в управлінні суб'єктом господарювання, то власність на майно, у тому числі й землю, є основною передумовою інвестування. Так, основними напрямками вкладання іноземних інвестицій у сільському господарстві є: підвищення родючості ґрунтів; здійснення заходів по меліорації; заміна фізично та матеріально застарілих основних фондів; впровадження та освоєння науково-технічних розробок з метою зниження

витрат виробництва та зростання прибутків; розширення вже існуючих підприємств і виробничих потужностей; розвиток нових підприємств і виробництв [8]. Проте не завжди наміри та побажання вітчизняного партнера співпадають з кінцевими цілями іноземного інвестора. Якщо це питання не буде врегульовано до початку спільної праці, то можуть виникнути непорозуміння в процесі співпраці. У Сумській області було зафіксовано такого роду непорозуміння у Лебединському, Білопільському, Тростянецькому та Краснопільському районах. Представники Німеччини та Франції, маючи на то всі законодавчо оформлені документи, скористувалися землею цих районів протягом 5-ти років та змінили вид діяльності. Створене за їх участю підприємство з іноземними інвестиціями "Агросад" було визнане банкрутом, відповідно мав місце і процес ліквідації.

Тому ми завжди повинні враховувати, що суттєвою відмінністю сільського господарства від інших галузей народного господарства є те, що саме тут у процесі виробництва задіяні не три, а чотири виробничі ресурси – основні та оборотні фонди, жива праця, земля. Причому останнє виступає і як знаряддя, і як предмет праці, а також є основним і незмінним засобом виробництва, на відміну від промисловості, де земля служить тільки просторовим базисом. Незамінність землі як засобу виробництва виражається в тому, що її не можна замінити, як, наприклад, основні фонди, новим та більш ефективним засобом. У той же час при правильному використанні в процесі виробництва земля не зношується, а навпаки покращує свої якості (родючості) [9]. Цей факт та сезонність сільськогосподарських робіт визначають високу капіталомісткість галузі, оскільки практично кожна операція потребує використання іншої, характерної лише для неї техніки, при чому від наявності її кількості залежить якість та своєчасність виконання робіт у цій галузі.

Отже, як в Україні, так і в окремих її регіонах продовжує зберігатися цілий ряд факторів, що роблять інвестиційний клімат країни вкрай несприятливим. Це фактично зводить нанівець ті переваги, які вона могла б запропонувати іноземним інвесторам. Водночас кожен із цих чинників відрізняється за ступенем впливу на інвестиційну активність західних компаній. Тому концентрація зусиль держави на зміні у кращий бік ключових чинників дала б можливість досягнути вагоміших результатів, ніж спроба перебороти одразу всі інвестиційні проблеми. Досвід інших держав свідчить, що таким ключовим чинником є соціально-політична та макроекономічна стабільність, без досягнення якої важко залучити іноземний капітал у сільське господарство, а тим паче створити сільськогосподарське підприємство з іноземними інвестиціями. Сумська область, безумовно, не є винятком.

Особливо слід зазначити, що останнім часом на Сумщині в області іноземного інвестування сільськогосподарських підприємств спостерігається тенденція, коли прямі іноземні інвестиції сприяють залученню додаткового прямого іноземного капіталу. Здійснюючи інвестування у певну область України, інвестори тим самим "голосують" за економіку цього регіону. Картина розподілу прямого іноземного інвестування у галузі агропромислового комплексу Сумської області (рис.1) підтверджує теорію "голосування" зовнішніх прямих капіталовкладень на залучення додаткових іноземних інвестицій у майбутньому.

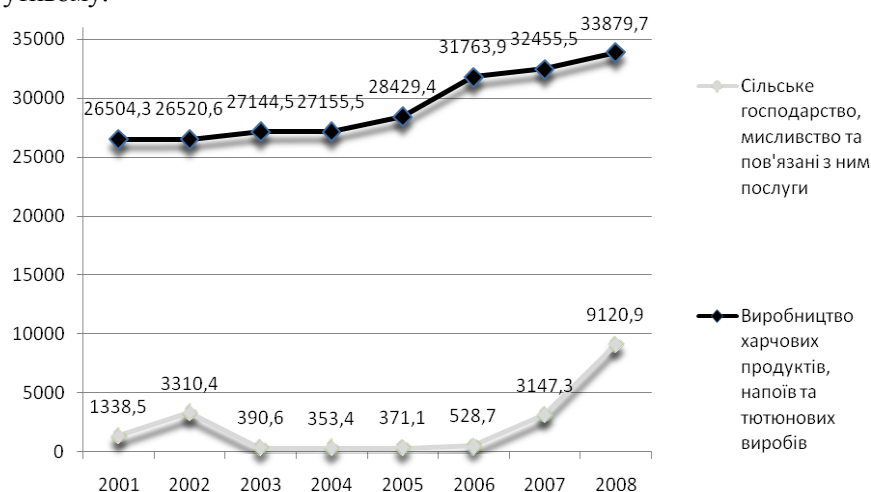

Рис.1. Динаміка прямого іноземного інвестування в галузі агропромислового комплексу Сумської області (на початок року, тис. дол.)

Формування інвестиційного клімату сільського господарства Сумської області віддзеркалює хронологія припливу прямих іноземних інвестицій до цієї галузі. З часів набуття Україною незалежності почався початковий етап інвестування і в економіці Сумщини. Було сформовано основні засади

законодавчо-нормативної бази інвестування в Україні, зокрема прийнято Закони України "Про інвестиційну діяльність", "Про іноземні інвестиції", "Про захист іноземних інвестицій в Україні" тощо. При цьому вже були чітко сформовані конкурентні фактори сільськогосподарських підприємств районів Сумської області, такі як: масштабна місткість внутрішнього ринку споживачів сільськогосподарських товарів; обмежений спектр конкуруючих сільгоспідприємств; наявність матеріально-сировинних ресурсів; порівняно низькі ціни на паливно-енергетичні ресурси всередині області, що безперечно нижче за світові; у порівнянні з країнами "третього світу" достатньо розвинуті виробничі потужності сільськогосподарських підприємств, що були в змозі забезпечувати виконання інвестиційних проектів. Вище зазначені фактори сприяли ефективній співпраці з потенційними закордонними інвесторами. Однак підприємства Сумської області не використали вагомі конкурентні переваги початкового періоду, і саме за період 1992-1993 рр. простежувався масовий спад макроекономічних показників як ВВП, так і іноземних інвестицій.

З вище наведеними передумовами розпочався другий етап економіки Сумської області (1994-1995 рр.), для якого характерним були нестійкість законодавчого поля стосовно інвестиційного клімату, невиправдане його коригування та постійне внесення змін, що негативно вплинуло на зацікавленість інвесторів у вкладання масштабних інвестицій у сільське господарство. Більш того, зрушення у фінансовій політиці призвели до посилення податкового тиску та сприяли зростанню питомої ваги збиткових сільськогосподарських підприємств з іноземними інвестиціями, кількість яких у цьому періоді зросла з 4% до 37% [10]. Зростанню тіньової економіки у цей час сприяли приватизаційні процеси із державної форми власності під інвестиційні наміри, в результаті чого не відбулось бурхливого розвитку залучення іноземного капіталу в область, як передбачали провідні аналітики та економісти.

Що стосується третього етапу розвитку інвестиційного клімату Сумської області, то за 1996-1999рр. простежувався етап переходу від масової приватизації до індивідуальної приватизації сільськогосподарських підприємств. Активно вирішувались питання щодо реструктуризації підприємств агропромислового комплексу, питання стосовно їх банкрутства, а також стимулювання розвитку фондового ринку. Проте закордонні партнери не поспішали вкладати власні кошти у тих обсягах, що були бажаними для економічного розвитку Сумської області.

І лише у новому тисячолітті почались поступові зростання обсягів іноземного капіталу у сільське господарство області та збільшення кількості підприємств з іноземними інвестиціями у цій галузі. І сьогодні, для сприятливого інвестиційного клімату регіону, необхідно постійно усувати негативні тенденції сільськогосподарського сектору, вирішуючи при цьому комплекс загальних та спеціальних заходів, що в свою чергу стимулюватиме іноземного партнера співпрацювати з національним товаровиробником. Тож, незавершеність ринкових перетворень позитивно сприятиме формуванню інвестиційного економічного середовища; стабільність політичної системи та довготривалість незмінного курсу діяльності уряду переконає зарубіжних інвесторів зробити акцент саме на Україну та її області; успішне функціонування приватних власників сприятиме стрімкому розвитку приватного сектору; впровадження виваженої та конструктивної політики у галузі сільського господарства стимулюватиме залучення іноземних ресурсів шляхом створення сільськогосподарських підприємств з іноземними інвестиціями. Наше завдання – якомога ґрунтовніше підійти до втілення вище зазначених принципів.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що ефективне інвестиційне середовище для функціонування сільськогосподарських підприємств з іноземними інвестиціями Сумської області повинно створювати умови, за яких ризик засновників від створення підприємства перекидає би можливий ризик, що виникає при вкладанні капіталу. Для того, щоб співпраця закордонного інвестора та вітчизняного виробника була довгостроковою і прибутковою, необхідне постійне стимулювання чинників, що впливають на формування сприятливого інвестиційного клімату області.

Експерти ООН говорять: "щоб залучити іноземні інвестиції до країни, необхідно, перш за все, створити про себе уявлення як про сприятливе місце реалізації інвестиційних проектів; інакше кажучи – позначити себе на умовній карті світу, якою користуються міжнародні інвестори".

Література

1. Козловський С.В., Герасименко Ю.В. Моделирование инвестиционных процессов в агропромышленном комплексе Украины. Монография. – Вінниця: Глобус-Прес, 2007. – 136с.
2. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1998. – 390с.
3. Иностранные инвестиции в СССР: вопросы финансового регулирования / С.Ю. Евстратов, Н.Б. Кузнецов. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 160с.

4. Узун В. Механізми участі інвесторів у фінансовому оздоровленні неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств Росії // Економіка України. – 2002. – № 6. – С. 59-69.
5. Бровко Л.И., Сталев И.И. Экономическое обоснование инвестиций в аграрный сектор АПК под ред. В.В. Радченко. – Днепропетровск: Пороги, 1999. – 134с.
6. Закон України "Про державний бюджет України на 2007 рік", 09.07.2007р № 489-16.
7. Мацибора Т.В. Іноземні інвестиції в АПК України: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 186с.
8. Туманова О.А. Особливості інвестиційної діяльності в аграрних підприємствах // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 24. – С.4-6.
9. Економіка сільського господарства / В.П. Мертенс, В.І. Мацибора, Л.Ф. Жигало та ін.; За ред. В.П. Мертенса. – К.: Урожай, 1995. – 288с.
10. Статистичний збірник "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності" / За ред. А.Л.Панченко. – Суми, 2008.